

INFORMACE A ZPRÁVY

KOMPARATISTIKA A NÁRODNÍ DISKURS

Poznaňský slavista **Bogusław Bakula**, který se z integrujícího pohledu filologických a sociálních věd dlouhodobě a systematicky zabývá středoevropským areálem jako tranzitním a mnohovrstevnatým pásmem, výsledky svého zkoumání shrnul v monografii *Historia i komparystyka. Szkice o literaturze i kulturze Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku* (Instytut Filologii Polskiej – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań 2000, 188 s.). Bohatě strukturovaný text se rozpadá na šest tematických okruhů, z nichž pozornost zasluhuje zejména první, teoreticko-metodologická studie *Kilka uwag na temat komparatystyki integralnej* (s. 7–30). Bakula spojuje komparatistiku se slavistikou, impulsy srovnávací literární vědy vyvozuje z filologie vycházející předmětně ze slovanského materiálu. Celkovou situaci slavistiky metaforicky přirovnává ke stavu anabiózy, tj. k existenčnímu živoření na okraji zájmu obecné literární vědy. Správně konstatuje s poukazem na výsledky krakovského kongresu absenci zásadních idejí, metodologických syntéz a ucelených propozic na úkor „vlivologických“ reflexí (společně s I. Pospíšilem jsme psali o tematické disperzi, obtížné organizaci a malé míře koncentrovanosti v slavistických studiích, čímž jsme měli na mysli plíživý impakt sociálních věd a vytačení tradičních oblastí jako genologie, teorie literatury, poetiky in margine; Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka, *Problémy literární vědy na XII. mezinárodním kongresu slavistů, Slavia 68, 1999, č. 1, s. 184–188*). Východisko z krize slavistiky nachází v její radikální přeměně a interdisciplinaritě, v literárněvědné složce v diachronním výzkumu tzv. společného kulturního kontextu, tj. slovansko-neslovanského areálu ve střední a východní Evropě – nejde tu však o návrat inovovaného látkosloví a studia výpůjček, ale o mezioborovou komparatistiku s pragmatickým podtextem zaměřenou na modelování literárněhistorického procesu, v jejímž centru stojí národní diskurs ve své vnitřní struktuře a vnějších relacích (termín národní diskurs je používán jako náhrada za sémanticky jednostranný pojem národní li-

teratury). Sémantika označení „komparatystyka integralna“ připomíná brněnský projekt integrované Zánovné typologie orientovaný na srovnávací výzkum různých typů textů s přesahem k sociální realitě (I. Pospíšil a kol.). Je tu zřejmá i hermeneutická inspirace: princip dialogu ve smyslu vzájemného porozumění rozmanitých kulturních sfér se odráží v pojetí srovnávací literární vědy, která není chápána jako samostatná oblast vědy, nýbrž jako metateoretická nadstavba literárněhistorického zkoumání: to však podle mého názoru kontrastuje s utilitárním požadavkem studia konkrétních vztahů, kontaktů a motivů národního diskursu metonymicky se dotýkajícího sousedních regionů.

V literárněhistorických kapitolách se Bakula soustřeďuje ke středoevropské kultuře a literatuře 20. století: zabývá se literární utopií jako specifickým metasystémem, sférou „sacrum“ v západoslovanských a východoslovanských utopiích dvacátých a třicátých let 20. století. Zvláštní pozornost věnuje dějinám emigrace ve střední Evropě z hlediska jejich vztahu k metropoli, mj. připomíná i krátkou epizodu česko-polského politického pokusu o federaci v roce 1942; objevně se tu vyzdvihují práce Slováka Milana Hodži či českého politika Huberta Ripky, ministra Benešovy londýnské vlády, který v exilu vydal *A Federation of Central Europe* (1953). Tyto iniciativy i dnes lze právem považovat za slovanský přínos evropské integraci. S emigrační problematikou souvisí i následující kapitola zachycující téma polsko-ukrajinských vztahů v exilovém časopisu *Kultura*. Poslední, rozsahem největší oddíl *Dyskurs narodowy w literaturze oraz eseistyce Europy Środkowej i Wschodniej lat 1989–1999 (szkice wybranych zagadnień)* (s. 107–179), se vrací k úvodním metodologickým tezím; lze ocenit, že termín „národní diskurs“ je tu demonstrován na období posledního desetiletí 20. století, tj. vztahuje se k složitým politickým a sociálním procesům ve střední Evropě, které se profilují jako „nedokončená revoluce“.

Bakuľova práce signalizuje areálový trend slavistiky, který filologická zkoumání směřuje ke studiu příslušného teritoria, před čistotou metody je pragmaticky preferován dosažený efekt. Radikální „potočení“ slavistiky a srovnávací literární vědy směrem k hermeneutickému a kulturně-analytickému horizontu odpovídá celkové situaci literární vědy, avšak není možné se unáhleně zbavovat některých osvědčených nástrojů tradiční filologie, text musí zůstat základním východiskem, jinak bychom slavistická studia a slovesnost sublimovali v politologii,

geografii či kulturologii: na straně jedné otevřenost a recepční ambivalentnost vůči mezioborovým impulsům, avšak na straně druhé podřet filologický základ slavistiky a srovnávacího zkoumání. Samotný badatel si tato úskalí uvědomuje a ve svých analýzách se dokáže vyvarovat povrchních generalizací. Celkově svým interdisciplinárním přístupem prolamuje tradiční bariéry a překonává nedůvěru k areálovému zkoumání, zároveň vyzývá k diskusi nad smyslem „komparování“ jako intelektuální reflexe a humanitních studií vůbec.

Miloš Zelenka

GENDER STUDIES, INTERDISCIPLINARITA A SLAVIKA

Na každé americké i evropské univerzitě existují již řadu let v té či oné podobě gender studies nebo oddělení feministických studií včetně tzv. ženské literatury. V kontextu této módní vlny se uměřenosti a serióznosti vyznačuje sborník z mezinárodního kolokvia (*Selbstentwurf und Geschlecht. Kolloquium des Interdisziplinären Zentrums für Frauen- und Geschlechterstudien an der Ernst-Moritz-Arndt Universität Greifswald*. Herausgegeben von Ulrike Jekutsch. Königshausen & Neumann, Würzburg 2001), který redigovala profesorka slavistiky z Greifswaldu Ulrike Jekutsch. Sborník tematicky pokrývá čas a prostor od počátků pocívání specifčnosti ženského světa až k jeho moderním a postmoderním jevům, přičemž nejzajímavějšími partiiemi jsou studie z prostředí střední a východní Evropy. Greifswald se tak zejména v baltském prostoru stává dalším důležitým centrem gender studies (Das Interdisziplinäre Zentrum für Frauen- und Geschlechterstudien).

Eva Labouvie (Saarbrücken) ve studii *Weibliche Hilfgemeinschaft...* (13–31) zkoumá ženskou problematiku v období premoderny 16.–19. století v zemské společnosti. Ukazuje, jak péče o tělo a o děti spolu s hygienou vedly k ženskému sebeuvědomění: „Ein unmittelbarer Kontakt zwischen Mutter und Kind wick einer Auffassung primär notwendiger Reinlichkeit, Forschung und Zivilisierung.“ (s. 27) Gudrun Wedel (ová) (Berlin) ve stati *Ledig, fromm und geschäftstüchtig: die Lehrerinnenkarriere der Thekla Trinkas als autobiographische Konstruktion* (33–53) zkoumá vlastní životopis Thekly Trinkasové, která prošla typicky i netypicky ženskou dráhou v 19. století v tom smyslu, že šlo o kariérový přelom spojený s rozvojem socialistických idejí a ženského hnutí. Gessa Mackenthun (Greifswald) zkoumá krušné osudy žen v angloamerické literatuře 19. století ve stati přiznačně nazvané *The*

Mad Woman in the Attic: Unheimliche Weiblichkeit in der anglo-amerikanischen Literatur des 19. Jahrhunderts (57–71). Americký materiál se stal také východiskem studie Hartmuta Lutze (Greifswald) *And Ain't a Woman?: Zur Beziehung von „Rasse“ und Geschlecht in der Geschichte der amerikanischen Frauenbewegung* (73–85) – jde již o 20. století a obvykle o literární bestsellery nezřídka zfilmované, tedy se značným sociálním dosahem.

Ve studii *Literature as Gender Construction* (87–92) píše Marĳa Pavillonienė (ová) (Vilnius) o situaci feminismu na Litvě; podobně Ausma Cimdina (ová) (Riga) analyzuje feminismus v Lotyšsku ve stati *Feminine Mode in Modern Latvian Literature: Socio-Historical Flashback* (93–102), ukazuje na lotyšské směřování k modernitě (Zenta Maurina, 1897–1978; Ivanda Kaija, 1876–1941) a zabývá se postmodernou (Gundega Repše, nar. 1960) s partiiemi o lotyšské klasičce Regině Ezerové (román *Zrada* z r. 1984). Zajímavý materiál přináší studie o „věčně ženském“ v ruské literatuře (103–110) „Ewige Weiblichkeit“ als erhebedendes und zerstörendes Ideal für die russische Liebe und Ehe (von Dostoevskij bis zu Rozanov) z pera Galiny Time (Sankt-Petěrburg). Literární útvarý Světlany Vasilenko zkoumá Christina Parnell (Erfurt) ve stati *Weiblichkeit als Differenz* (111–123); diskutní je stať Gudrun Goes (Magdeburg) *Soziale Identität versus Geschlechtsidentität* (125–137) o dílech Mariny Palej (mj. Mestoroždenije vetra, 1998). Dvě poslední práce se týkají žhavé současnosti: studie Moniky Schneikart (ová) (Greifswald) deníkových textů Brigity Reimannové (139–157) a Susanne Heller (ové) (Heidelberg) alžírských spisovatelek v tlaku fundamentalismu (159–173).

Sborník je vynikající zásobárnou problémových okruhů a sekundární literatury, sumarizuje různé diskuse a názorně prezentuje stav bádání o feminismu